

จตุธาตววัตถาน

การพิจารณาธาตุทั้ง ๔ ที่ปรากฏอยู่ในร่างกาย เห็นด้วยความเป็นธาตุ เห็นความจริงของกระแสชีวิตโดยความเป็นรูปธรรมจริงๆเพื่อจะได้เพิกคำ ว่าหญิงชาย สัตว์บุคคลออกเสียได้

การเข้าไปเห็นความจริงของกระแสชีวิตได้ต้อง ใช้ปัญญาพิจารณา

องค์ธรรม

ปัญญาที่ในมหากุศล (พระอรหันต์ -ปัญญาที่ในมหาภิรยาจิต)

ปุถุชน

หากปรารถนาเกษมจาก โยคะ คือพ้นจากกิเลสและกองทุกข์ ต้อง เห็นความจริงของกระแสชีวิตโดยความเป็นธาตุ

พระโสดาบัน พระสกทาคามี
พระอนาคามี

ต้องพิจารณาความเป็นธาตุเพื่อให้ได้คุณธรรมยิ่งขึ้นไป

พระอรหันต์

ยังต้องเห็นความจริง โดยความเป็นธาตุ

พิจารณาโดยพิศดาร

ปฐวีธาตุ ๒๐ อาโปธาตุ ๑๒ เตโชธาตุ ๔ วาโยธาตุ ๖
รวม ๔๒ มี เกศา โลมา เป็นต้น

การพิจารณาโดยความเป็นธาตุกับการพิจารณาโดย
โกฏฐาสบัญญัติมันต่างกัน



วัตถาน = การวิเคราะห์แยกแยะ หรือการเข้าไปกำหนดสภาวะ
เข้าไปทรงจำไว้ซึ่งสภาวะลักษณะ เช่น สภาวะที่แข็ง หนัก หยาบ
อ่อน เบา นุ่มนวล ไหล เกาะกุม เย็นร้อน พวยง ผลักดัน
เป็นการวินิจฉัยด้วยปัญญา

อัมตติกปฐวี คือ ธาตุดินที่มีอยู่ในร่างกายสัตว์ ๒๑ อย่าง
เกษา ผม, โลมา ขน, นะขา เล็บ, ทันตา ฟัน, ตะโจ หนั่ง, มั่งสัง เนื้อ,
นะหารู เอ็น, อัญฐิ กระดุก, อัญฐิมิญชัง เยื่อในกระดุก, วักกัง ม้าม,
หทยัง หัวใจ, ยกนัง ตับ, กิโลมะกัง พังพืด, ปิหะกัง ไต, ปิปผาสัง
ปอด, อันตัง ไล่ใหญ่, อันตะคณัง ไล่ย่อย, อุทริยัง อาหารใหม่,
กิริสัง อาหารเก่า, มัตตะลุงคัง เยื่อมันสมอง

สสัมภารปฐวี ๒๑

ปิดตั้ง น้ำดี, เสมหัง น้ำเสลด, ปุพโพ น้ำหนอง,
โลหิตัง เลือด, เสโท เหงื่อ, เมโท มันขี้มัน, อัสสุ
น้ำตา, วะสา มันเหลว, เขโพ น้ำลาย, สิงฆาณิกา
น้ำมูก, ลลิกา ไขข้อ, มุตตัง น้ำมูตร

สสัมภารอาโป ๑๒

- ๑) อัมตติกเตโช เตโชธาตุที่มีอยู่ภายในสิ่งมีชีวิต ได้แก่
- (๑) อุตมาเตโช ให้อุ่นภายในร่างกาย
 - (๒) ปาจกเตโช ไฟธาตุที่ย่อยอาหาร
 - (๓) ชिरณเตโช ไฟธาตุที่ทำให้ร่างกายแก่ชราทรุดโทรม
 - (๔) สันตาปนเตโช ไฟธาตุที่มีความร้อนมากจนเป็นไข้

สสัมภารเตโช ๔

อัมตติกวาโย ได้แก่ วาโยธาตุที่มีภายในสิ่งมีชีวิต มี ๖ อย่าง

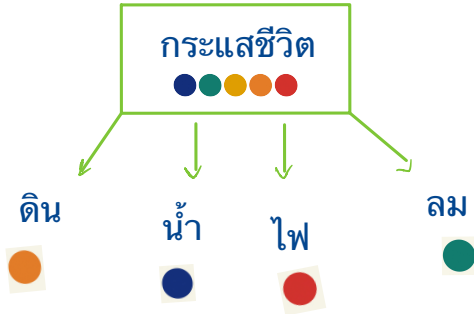
- (๑) อุทรังคมวาโย ลมที่พัดขึ้นเบื้องบน
- (๒) อโรคมวาโย ลมที่พัดลงเบื้องต่ำ
- (๓) กุจฉิสยวาโย หรือ กุจฉิฐฐวาโย ลมที่อยู่ในช่องท้อง
- (๔) โกฎฐาสยวาโย ลมที่อยู่ในลำไส้
- (๕) อังคมังคานุสาริยวาโย ลมที่พัดอยู่ทั่วร่างกาย
- (๖) อัสสาสปีตาสวาโย ลมหายใจเข้าออก

สสัมภารวาโย ๖



ที่เรียกว่าหญิง ชาย จริงๆแล้วก็มีเพียง ๔ ธาตุนี้เท่านั้น
ที่รวมกันเป็นกอง ปรากฏขึ้นเป็นรูปร่างสัณฐานต่างๆด้วยอำนาจของกรรม

พิจารณาจตุธาตุวัตถาน



เป็นปัจจัย
→

สังเวคญาณ

เกิดโอดตบปะ สะดุ้งกลัวภัย
เกิดปัญญาเห็นความจริงของกระแสชีวิตว่า
ผม ขน เล็บ เป็นต้น เจาะเข้าไปแล้วไม่มี
อะไรเลย มีแต่ธาตุดิน น้ำ ไฟ ลม เท่านั้น

ธาตุกรรมฐาน กับ ปฏิภาณมณสิการ ไม่เหมือนกัน

อรรถะ
เดียวกัน

ธาตุมณสิการ

การทำไว้ในใจโดยความเป็นธาตุ มณสิการใส่ใจในการรัช
กายภายในให้เห็นว่าเป็นลักษณะ แข็ง อ่อน นั้นเป็นธาตุดิน
เป็นต้น

ธาตุกรรมฐาน

กรรมฐานมีธาตุเป็นอารมณ์ มีดินเป็นอารมณ์ น้ำเป็นอารมณ์
ไฟเป็นอารมณ์ ลมเป็นอารมณ์ เป็นที่ระลึกถึง

จุดธาตุวัตถุ

การกำหนดแยกแยะธาตุทั้ง ๔

มณสิการความเป็นธาตุโดยลักษณะ ไม่พึงมณสิการโดยความเป็นอสุภะ
เพราะต้องการกระจัดกระจายความเป็นกลุ่มก้อนออก แยกรายละเอียดจาก
กลุ่มก้อนใหญ่ แม้เล็กที่สุดก็ต้องไปแยกธาตุออกให้ได้

❁ ปฏิภาณมณสิการ ไม่ใช่ธาตุกรรมฐาน

หากมณสิการอาการ ๓๒ คือผม ขน เล็บ ฟัน หนังเป็นต้น
ด้วยความเป็นของปฏิภาณ ความเป็นของไม่งาม
เช่นมณสิการ ผมโดยความเป็นอสุภะ สีไม่งาม สันฐานไม่
งาม ที่เกิดไม่งาม จะได้ **โกฏฐาสบัญญัติ** เข้าในหมวด
ของ **อสุภกรรมฐาน** ไม่ได้ใส่ใจโดยความเป็นธาตุ แต่
ใส่ใจโดยความเป็นของปฏิภาณ
จะเป็นปัจจัยให้เกิดปราโมทย์ ปีติ ปัสสัทธิ สุข และสมาธิ
จะตั้งขึ้น

จากขณิกสมาธิ อุปจารสมาธิ เข้าถึงอัปนาสมาธิ ยัง
ปรุ่ฆณานให้ตั้งขึ้นได้ **เป็นสมถภาวนา**



ธาตุมณสิการ กระจายเพื่อละอัตตสัญญา คือสัญญาที่เห็นด้วยความเป็นตัวตน
เป็น**วิปัสสนาภาวนา**
สามารถยัง ให้ได้ถึงอุปจารสมาธิ

ใช้กำลังสมาธิเจาะเข้าไป
อุปจารสมาธิเป็นฐาน



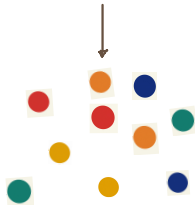
สติต้องแข็ง
สมาธิต้องตั้งมั่น
ระคองจิต
ต้องให้กุศลจิตเท่านั้นเกิด



เจาะไปเรื่อยๆจนเห็นรายละเอียด
และกระจายธาตุเหล่านั้นออกจากกันได้



ขณิกวิปัสสนาสมาธิ
มีอุปจารสมาธิที่กำจัดนิวรณ์ธรรม
แล้วอยู่เบื้องหลัง



ค่อยๆดูทีละธาตุทั่วร่างกาย
จนเห็นธาตุละเอียดถึงกลุ่มเล็กที่สุด



เป็นวิปัสสนาภาวนา ได้อุปจารสมาธิ

อ่านจดธาตุวัตตธาน หรือธาตุกรรมฐาน ในอภิธรรมของพระอนุรุทธาจารย์
ท่านจะว่าได้อุปจารสมาธิ ในฎีกาจารย์ว่าได้ขณิกสมาธิ จริงๆแล้วทั้งสอง
มิติไม่ได้ขัดแย้งกันเลย

แรกๆต้องใช้อุปจารสมาธิ แล้วเอาอุปจารสมาธิเป็นฐานแล้วใช้ขณิกสมาธิ
เจาะเข้าไป

ธาตุกรรมฐาน

กรรม	ความหมายนี้แปลว่าสิ่งที่ควรกระทำ
ฐานะ	ความเป็นเหตุแห่งสุขวิเศษทั้งหลายของผู้ประกอบความเพียร



ไม่ใช่กำหนดเหมือนกรรมฐานอื่นๆ เช่น ปฐวิกสิณ กำหนดเพื่อให้ได้นิมิต แต่ธาตุกรรมฐานเพื่อเจาะสภาวะลักษณะเพื่อให้ได้เห็นความจริง



เบื้องต้นไม่ใช่ไปกำหนดให้เห็นด้วยความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ต้องกำหนดด้วยความเป็นธาตุก่อน

พระสูตรที่พูดเรื่องธาตุกรรมฐาน

๑. มหาสติปัฏฐานสูตร กล่าวโดยสังเขป สอนอุคคฆฏิคฺฌญ
 ๒. กายคตาสติสูตร
 ๓. มหาหัตถิปโทปมสูตร
 ๔. ราหุโลวาทสูตร
 ๕. ธาตุวิภังคสูตร
 ๖. อาสีวิโสภมสูตร
- เป็นต้น

ธาตุ นิสสตตนิชชีวสภาวะ
 ธาตุ มีอรรถว่า สภาวะ
 คำว่าสภาวะ มีอรรถว่า ว่างเปล่า
 คำว่าว่างเปล่า มีอรรถว่าไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่อัตตาตัวตน ไม่ใช่หญิงชาย

ธาตุวิภังค์ ย่อมจัดแจง ย่อมทรงไว้ เป็นเหตุทรงไว้ด้วยประการต่างๆ
 เช่น โลภียธาตุ ย่อมจัดแจงทุกขไว้โดยเอนก
 ธาตุเหล่านี้ไม่เป็นไปตามอำนาจ ไม่สามารถบังคับได้เลย
 เป็นเหตุให้สัตว์ทั้งหลายท่องเที่ยวไปในสังสารวัฏ
 ธาตุทรงไว้ซึ่งสภาวะของตนไม่ใช่สัตว์บุคคล ปราศจากชีวะ

ธาตุ ๑๘ คำว่าธาตุในที่นี้กินความทั้งรูปธาตุและนามธาตุ

รูปธาตุ		นามธาตุ
รูปธาตุ	จักขุธาตุ	จักขุวิญญาณธาตุ
สัทธาธาตุ	โสตธาตุ	โสตวิญญาณธาตุ
คันธธาตุ	มานธาตุ	มานวิญญาณธาตุ
รสธาตุ	ชีวหาธาตุ	ชีวหาวิญญาณธาตุ
โณภูมิจัณฑธาตุ	กายธาตุ	กายวิญญาณธาตุ
ธัมมธาตุ	มโนธาตุ	มโนวิญญาณธาตุ

มหาสติปัฏฐานสูตร ให้แยกธาตุออกเหมือนนายโคฆาตก์

๖๑๘

คัมภีร์วิสุทธิมรรค

วรัฏฐาน ได้แก่ การกำหนดธาตุ ๔ นี้ โดยใจความเป็นอันเดียวกัน กัมมัฏฐาน คือธาดาวรัฏฐานนั้นนั้นมาแล้วโดยอาการ ๒ อย่าง คือ โดยย่อ ๑ โดยพิสดาร ๑ การกำหนดธาตุ ๔ นั้น โดยย่อมาในมหาสติปัฏฐานสูตร โดยพิสดารมาในมหาหัตถิลิปโทปมสูตร ในราหุลวาทสูตร และในธาดาวិภังคสูตร

ก็การกำหนดธาตุ ๔ นั้น มาแล้วโดยย่อในมหาสติปัฏฐานสูตร^๑ ด้วยสามารถ ภิคุษุผู้เจริญธาดุกัมมัฏฐานผู้มีปัญญาแก่กล้าอย่างนี้ว่า:- “ภิคุษุทั้งหลายเหมือนอย่าง นายโคฆาตก์หรือลูกมือของนายโคฆาตก์ผู้ขยันฆ่าโคแล้วพึงนับแบ่งเนื้อออกเป็น ชิ้น ๆ นึ่งในทางใหญ่ ๔ แพร่ง ฉันทโค ภิคุษุทั้งหลาย ภิคุษุยอมพิจารณาภายในและ ตามที่ตั้งอยู่แล้ว ตามที่ดำรงอยู่แล้วโดยธาดูว่า ในกายนี้มี ปฐวีธาตุ อาโปธาตุ เตโชธาตุ วาโยธาตุ ฉันทัน

ความแห่งพระสูตรนั้นว่าเปรียบดูนายโคฆาตก์หรือลูกมือของนายโคฆาตก์ ผู้ ฉลาดนั้นแหละ ผู้อื่นเขาจ้างแล้วด้วยภัตและบำเหน็จ ฆ่าแม่โคแล้ว ฆ่าแหละแล้ว นึ่งปันเป็นส่วน ๆ ในทางใหญ่ ๔ แพร่ง กล่าวคือฐานกลางของทางใหญ่ซึ่งแยก ไปสู่ ๔ ทิศ ฉันทโค ภิคุษุยอมพิจารณาภายใน ซึ่งชื่อว่าตามที่ตั้งอยู่ เพราะตั้งอยู่โดย อาการอย่างใดอย่างหนึ่งแห่งอริยาบถทั้ง ๔ หรือชื่อว่าตามที่ตั้งอยู่แล้ว เพราะตาม ที่ตั้งอยู่แล้วนั่นเอง โดยความเป็นธาดูอย่างนี้ว่า ในกายนี้มี ปฐวีธาตุ อาโปธาตุ เตโชธาตุ วาโยธาตุ ฉันทัน มีอธิบายอย่างไร ? อธิบายว่า เมื่อนายโคฆาตก์เลี้ยงโค อยู่ก็ดี นำมาสู่ที่ฆ่าก็ดี จุงมาผูกมัดไว้ในที่ฆ่านั้นก็ดี ฆ่าอยู่ก็ดี เห็นโคที่ฆ่าแล้วตาย แล้วก็ดี ความสำคัญหมายว่าแม่โคยังไม่สูญหาย トラบเท่าที่ยังไม่ฆ่าแหละโคนั้นแบ่ง ออกเป็นชิ้น ๆ แต่เมื่อเธอแบ่งออกแล้วนึ่งอยู่ ความหมายว่าแม่โคยอมหาย ไป กลายเป็นหมายว่าเนื้อ เธอหาคิดอย่างนี้ไม่ว่า เราขายแม่โค คนเหล่านี้ซื้อแม่โคไป อันที่แท้เธอย่อมคิดอย่างนี้ว่า เราขายเนื้อ แม่ชนเหล่านี้ซื้อเนื้อไป ฉันทโค แม้เมื่อ ภิคุษุนี้ครั้งก่อนคือในเวลาเป็นปุถุชน คนโง่ จะเป็นคลุหัลลัทธิตาม บรรพชิตก็ตาม ความสำคัญหมายว่าสัตว์ ว่าสัตว์เลี้ยง หรือว่าบุคคลยังไม่สูญในทันทีที่トラบเท่าที่ยัง มิได้ทำการแยกออกเป็นกอง ๆ พิจารณาภายในตามที่ตั้งอยู่แล้ว ตามที่ดำรงอยู่แล้ว โดยความเป็นธาดู แต่เมื่อพระโยคีพิจารณาโดยความเป็นธาดู ความสำคัญหมายว่า เป็นสัตว์ยอมสูญหาย จิตยอมตั้งจดจ่ออยู่ด้วยสามารถเป็นธาดูฝ่ายเดียว เพราะเหตุ นั้น พระผู้มีพระภาค จึงตรัสว่า ภิคุษุทั้งหลาย นายโคฆาตก์ผู้ขยัน ฯลฯ พึงเป็นผู้นั่งแล้ว ฉันทโค ภิคุษุทั้งหลาย ภิคุษุก็เช่นเดียวกัน ฯลฯ วาโยธาตุ^๒ ฉันทัน

๑ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๗๘/๓๐๗

๒ ที.ม.อ. (บาลี) ๒/๓๘๔-๕

ปริจเฉทที่ ๑๑ สมာธิเทศ

๖๑๕

รอยเท้าช้างสูตรใหญ่

[๓๐๗] แต่ในมหาหัตถ์ลิปโปมสูตร^๑ ทรงแสดงโดยพิสดารด้วยสามารถภิกษุ
ผู้บำเพ็ญธาตุกัมมัฏฐานซึ่งมีปัญญาไม่เฉียบแหลมหนักอย่างนี้ว่า

อาวุโส ก็ปุริวัธธาตุภายในเป็นไฉน ? สิ่งใดที่หยาบแข็ง อันปุถุชนยึดมั่นแล้ว เป็น
ภายในจำเพาะตัว คือ ผม ขน เล็บ ฟัน ฯลฯ อาหารใหม่ อาหารเก่า ก็หรือ
อันใดอันหนึ่งแม้อัน ที่หยาบแข็งอันปุถุชนยึดมั่นแล้ว ซึ่งเป็นไปในภายในเฉพาะตัว
อาวุโส นี่แหละคือปุริวัธธาตุนั้นเป็นไปในภายใน ดังนี้ด้วย

อาวุโส ก็อาโปธาตุภายในเป็นไฉน ? สิ่งใดเป็นของเอิบอาบ ถึงความชุ่มซาบ
อันปุถุชนยึดมั่นแล้ว เป็นภายในเฉพาะตัว คือ ดี ฯลฯ มูตร ก็หรืออันใดอันหนึ่ง
แม้อัน ที่เป็นของเอิบอาบถึงความชุ่มซาบ อันปุถุชนยึดมั่นแล้ว ซึ่งเป็นภายในเฉพาะตัว
อาวุโส นี้เรียกว่าอาโปธาตุนั้นเป็นไปในภายใน ดังนี้ด้วย

อาวุโส ก็เตโชธาตุภายในเป็นไฉน ? สิ่งใดเป็นของร้อน ถึงความเป็นของร้อน
อันปุถุชนยึดมั่นแล้ว เป็นภายในเฉพาะตัว คือสิ่งที่เป็เหตุให้เร้าร้อน ให้โทรม ให้ถูก
เผาผลาญ ให้ของที่บริโภค ของที่ดื่ม ของที่กัดกิน และของที่สัมผัสถึงความย่อยด้วยดี
ก็หรืออันใดอันหนึ่งแม้อันที่เป็นของร้อนถึงความความเป็นของร้อน อันปุถุชนยึดมั่นแล้ว
ซึ่งเป็นภายในเฉพาะตัว อาวุโส นี้เรียกว่าเตโชธาตุภายใน ดังนี้ด้วย

อาวุโส ก็วาโยธาตุนั้นเป็นไปในภายในเป็นไฉน ? สิ่งใดเป็นลม ถึงความพัดโบก
อันปุถุชนยึดมั่นแล้ว เป็นภายในเฉพาะตัว ลมพัดขึ้นเบื้องบน ลมพัดลงเบื้องต่ำ
ลมพัดอยู่ในท้อง ลมพัดอยู่ในไส้ ลมที่แล่นไปตามอวัยวะน้อยใหญ่ ลมหายใจเข้าออก
ก็หรือว่าอันใดอันหนึ่งที่มีลักษณะดังนี้ หรือแม้อันอื่น คือเป็นลม ถึงความพัดโบก
อันปุถุชนยึดมั่นแล้ว ซึ่งเป็นไปในภายในเฉพาะตัว อาวุโส นี้เรียกว่าวาโยธาตุนั้นเป็นไป
ภายใน ดังนี้ด้วย

ก็ในมหาหัตถ์ลิปโปมสูตรนี้ฉันใด แม้ในราหุโลวาทสูตร^๒ และธาดุวิกังคสูตร^๓ ก็
เหมือนกัน ฉะนั้น

ในพระสูตรนั้น มีขยายความบทที่ยังไม่กระจ่างดังต่อไปนี้ คำว่า **อันเป็นไป
ภายใน เฉพาะตัว** ทั้ง ๒ นี้เป็นชื่อของสิ่งที่เป็นนียกะ สิ่งที่เกิดในตน อธิบายว่า
เนื่องกับสันดานของตนชื่อว่า **นียกะ** นียกะนี้นั้นฉันเดียวกับคำพูดในหมู่หญิงในโลก
เขาย่อมเรียกว่า **อิตถิ** คำเฉพาะผู้หญิงฉันใด เรียกว่า**เป็นภายใน** เพราะเป็นไป

๑ ม.ม. (ไทย) ๑๒/๓๐๒-๕/๓๓๐-๓๓๗

๒ ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๑๔-๗/๑๒๖-๑๒๘

๓ อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๑๗๓-๖/๑๓๔-๑๓๗



กลับไปทบทวน อาสีวิโสปมสูตร
อีกครั้งใน Ep 244